

УДК 821.111

СВІТЛАНА ТІХОНЕНКО

(Полтава)

ТВОРЧИСТЬ ДЖОНАТАНА СВІФТА В НАУКОВО-КРИТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено вивченню науково-критичного дискурсу творчості Джонатана Свіфта. Визначено основні аспекти дослідження творчої спадщини письменника, окреслено підходи та методи провідних науковців світу. У результаті аналізу наукових робіт були виявлені основні напрямки дослідження поетики Дж. Свіфта – зв'язок творчості письменника з політичною та церковною діяльністю, місце та значення роману Дж. Свіфта «Мандрі Гуллівера» у світовому літературному процесі, вплив творчості письменника на розвиток сатиричних форм.

Автор акцентує увагу на певній прогалині в науковій парадигмі свіфтознавства щодо осмислення та вивчення гротескних форм у творах Дж. Свіфта.

Ключові слова: науково-критичний дискурс, сатиричні форми, природа сатири, діалогічність сатири, компаративне дослідження, реценція творчості, художній метод, гротеск.

Дослідження творчості та життя церковного діяча, публіциста, сатирика, англomовного ірландського письменника, політика Джонатана Свіфта розпочалися ще тоді, коли перші критики його творів почали поверховий аналіз, і, фактично, цей письменник став одним із найчастіше досліджуваних. Свіфтознавство розпочалося у ХІХ ст. працями В. Скотта, Дж. Форстера, Г. Крейка. Його важка, сповнена таємниць та містифікацій доля, його літературна спадщина, що стала визначальною не тільки для творчості англійських сатириків, а й письменників усього світу, обумовили появу багатьох досліджень та теорій щодо як його життя, так і поетики його творів. У центрі нашої уваги стоїть саме творча спадщина Джонатана Свіфта у науково-критичному дискурсі. У нашій роботі ми окреслюємо ті сфери художнього методу письменника, які вивчалися у працях вітчизняних та зарубіжних літературознавців.

Літературна творчість Джонатана Свіфта нерозривно пов'язана з його політичною та проповідницькою діяльністю, тому перш за все дослідники творчості Джонатана Свіфта намагаються збагнути природу його поетики через усвідомлення поглядів та позиції письменника як політичного та церковного діяча.

Вальтер Скотт, «батько» історичного роману, як критик та дослідник творчості Дж. Свіфта відмічає перш за все соціальний характер його сатири, зокрема роману «Мандрі до деяких віддалених країн світу в чотирьох частинах: твір Лемюеля Гуллівера, спочатку хірурга, а потім капітана кількох кораблів». Окрім того, В. Скотт із захопленням оцінював так звані ірландські памфлети Дж. Свіфта, високо цінуючи його гуманізм [24].

Британський письменник та публіцист, якого сучасники називали «Новим Свіфтом», Джордж Оруелл в есеї «Політика проти літератури – погляд на "Мандрі Гуллівера"» (1946 р.) («Politics vs. Literature: an examination of "Gulliver's Travels"»), глибоко аналізуючи роман, даючи свою оцінку естетичній цінності твору, розглядає глибинні смисли тексту роману крізь призму ставлення самого Дж. Свіфта до політичної

ситуації в тогочасній Англії: «По мнению профессора Дж. М. Тревельяна («Англия при королеве Анне»), карьере Свифта отчасти помешало то обстоятельство, что королева была шокирована «Сказкой бочки», памфлетом, который – так, очевидно, казалось Свифту – сослужил большую службу английской короне: ведь, обрушиваясь на диссентеров, а еще с большей силой на католиков, автор оставил в покое государственную церковь. Так или иначе, никто не станет отрицать, что «Путешествия Гулливера» – книга не только пессимистическая, но и мстительная, в которой, особенно в Первой и Третьей частях, Свифт часто опускается до узких политических пристрастий» [2, с. 102].

В есе одного з відомих свіфтознавців ХХ ст. Ірвіна Еренпрайса «Прояви підтексту: натяки та приховані значення у творах Драйдена, Свіфта, Поупа й Остін» (Irvin Ehrenpreis «Acts of implication: suggestion and covert meaning in the works of Dryden, Swift, Pope and Austen») автор у центр уваги поставив творчість чотирьох видатних англійських митців Джона Драйдена, Джонатана Свіфта, Александра Поупа та Джейн Остін. Аналізуючи художні методи письменників, І. Еренпрайс досліджує такі спільні теми, як політика, релігія та сексуальна пристрасть і «кодування» цих тем у смислове поле тексту: «I assume throughout that in all genres certain themes (politics, religion, sexual passion) are more likely to call for implication than others» [14, с. 15]. Говорячи про Свіфта, англійський учений убачає прямий зв'язок між політичними поглядами письменника та його творчою спадщиною: «Swift mouthed a reverence for the crown, the court, and the aristocracy while his friends directed the government of England. But after they fell, his intuitive suspicion of unearned power displayed itself in his greatest works» («Свіфт висловлював повагу до корони, судової влади та аристократії в той час, як його друзі керували парламентом Англії. Але після їхнього падіння його інтуїтивна підозра щодо того, що влада не завжди є заслуженою, відобразилася у його творах») [14, с. 26].

У дисертації Метью Чарльза Герткена «Джонатан Свіфт, сер Вільям Темпл та міжнародний баланс сил» (Matthew Charles Gertken «Jonathan Swift, Sir William Temple and the international balance of power») [16] досліджується тема міжнародних відносин у роботах Джонатана Свіфта і його наставника сера Вільяма Темпла. На думку автора наукової роботи, підсумком міркувань Свіфта щодо міжнародної політики став роман «Мандрі Гулливера». Саме там письменник гротескно зображує міць морської держави на політичній арені. Учений переконаний, що зосередження на політичних поглядах Дж. Свіфта щодо міжнародних відносин дає поштовх для нового прочитання безсмертного роману.

Говорячи про політичну діяльність Дж. Свіфта, що нерозривно пов'язана з літературною творчістю, не можна обійти увагою дослідження іспанської вченої Ребеки Іск'ердо «Політика у літературній творчості Джонатана Свіфта» (Rebeca Carravilla Izquierdo «Politics in Jonathan Swift's Literature») [18]. Говорячи про Джонатана Свіфта як про одного з найкращих письменників ХVIII ст., авторка дисертації досліджує зв'язок роману «Мандрі Гулливера» з політичними памфлетами Дж. Свіфта («Скромна пропозиція», «Побіжний погляд на становище Ірландії», «Мистецтво політичної брехні»), підкреслюючи єдність політичного послання Дж. Свіфта: «During the analysis, I have confirmed that there is a relation between the ideas presented in the two literary genres studied...» («Аналізуючи праці в цілому, я стверджую, що існує зв'язок між ідеями, представленими в обох досліджуваних жанрах») [18, с. 33].

У книзі «Мандрі з Гулливером» російського перекладача, філолога та літературознавця В. С. Муравйова автор розкриває не тільки глибину роману «Мандрі

Гуллівера», не тільки розповідає про задум книги та досліджує динаміку свіфтівської сатири, а й дає оцінку позиції Свіфта як політичного та церковного діяча: «Свифт признавал необходимость и неизбежность обновления английского общества. Он лишь не без оснований полагал, что все, а особенно научные новшества могут быть употреблены во зло из-за корысти, скудоумия и безответственности опьяненных обновителей. Опаснее всего, считал он, опьяняться утопиями, будь то монархические видения абсолютного благолепия или буржуазные проекты устройства всеобщего блаженства... Пожалуй, из всех новшеств он больше всего презирал религиозные, ибо знал, как опасно сорвавшееся с цепи религиозное чувство» [6, с. 8].

Варта уваги книга М. Д. Заблудовського «Історія англійської літератури» (том I, 1945 р.), де в II розділі «Світогляд Джонатана Свіфта» літературознавець пише про особливе місце Дж. Свіфта в сучасному йому світі: «Свифт стоит обособленно от других писателей Англии, своих современников. Он был резко противоположен господствовавшему идейному направлению английской литературы XVIII века. Свифт не создал своей школы, не нашел в Англии достойных наследников. Ему был глубоко чужд компромиссный характер английского Просвещения» [4].

У дисертації П. А. Пучкова «Соціально-політичні та історичні погляди Джонатана Свіфта» визначено роль церковної організації в соціально-політичній концепції Свіфта (письменник визначав роль церкви як стрижневого інституту, що забезпечує стабільність держави та суспільства), проаналізовано погляди Свіфта на громадянське суспільство, на роль науки в розвитку суспільства, досліджено уявлення Свіфта про ключові поняття доби Просвітництва, погляд письменника на політичну історію, визначення ролі особистості в історії. Науковець за джерела дослідження взяв твори публіцистичного характеру («Казка бочки» (1704), «Міркування щодо розбрату і розбіжності знаті та громад в Афінах і Римі та наслідки, які вони мали для обох держав» (1701), «Міркування англіканського церковника» (1708), «Міркування щодо незручності знищення християнства в Англії» (1708–1711), «Скромна пропозиція» (1729) та ін.; роман «Мандри Гуллівера», історичні праці письменника «Історія останніх чотирьох років правління королеви Анни», «Коротка історія Англії: від нашестя Цезаря до часів правління Генріха II», статті в періодичній пресі, листування, автобіографію тощо [9].

Дисертація М. В. Строганової «Проповідь у творчості англійських письменників XVIII ст.» [10] присвячена дослідженню проповідей англійських письменників, оскільки поєднання пастирських праць з літературною діяльністю є особливо характерним для англійської культури XVIII ст. Науковець глибоко аналізує проповідницьку діяльність Джонатана Свіфта, яка припадає на перехідну добу межі XVII–XVIII ст., та церковні погляди письменника. Він був молодшим сучасником латитудинаріїв, проте не сприймав їхніх релігійних та політичних новацій. У своїх релігійних памфлетах письменник полемізує як з деїстами, так і латитудинаріями. Як й інші проповідники XVIII ст., Свифт спирається на реформу проповідування Тіллотсона, але тільки в тому, що стосується спрощення. Що стосується змісту проповіді, то він не обмежує себе проблемами моралі, його проповіді містять пояснення догм англіканської церкви, полеміку з католицизмом, зі світською язичницькою мораллю. Окрім того, у проповідях Свифт порушує соціальні та політичні проблеми, що існували на той час в Ірландії.

Художні твори Свіфта та його проповіді різняться за змістом та пафосом, проте єдині за авторською позицією. У проповідях Свифт не застосовує сатиру, його головною метою є показати, яким має бути суспільство. Поєднання релігійних та просвітительських

ідей у творчій свідомості Свіфта не відбувається, він постійно підкреслює розбіжності між християнською та просвітительською системами цінностей.

Свіфт послідовно відстоює позиції християнської церкви у своїх проповідях. У творах письменник сатирично висміює просвітницькі ілюзії, які він бачить вже на ранньому етапі їхнього формування. Його проповіді не мають успіху, а сатиричні твори створюють йому репутацію мізантропа. Науковець доходить висновку, що така невідповідність Свіфта своїй епосі цілком свідомо та концептуальна і не є наслідком його важкої вдачі або якихось інших причин.

Підсумовуючи вищезазначене, можна виокремити декілька аспектів дослідження у працях науковців світу політичної та церковної діяльності Джонатана Свіфта крізь призму його творів: Свіфт перебував у ідеологічному (погляд на релігію, державний устрій, домінуючий на той час просвітительський світогляд) протиріччі зі своїм часом, що не могло не віддзеркалитися в його творах; творчість Джонатана Свіфта як письменника та його діяльність як політика і проповідника єдині за авторською позицією; погляди Дж. Свіфта як політика та церковника знайшли своє відображення та втілення в найзнаменитішому його творі «Мандри Гуллівера»; діяльність Дж. Свіфта вплинула не тільки на розвиток англійської та європейської літератури, а й на формування державного устрою Англії.

Велику увагу вітчизняних та світових науковців повертає природа сатири Дж. Свіфта та реалізація сатиричних прийомів у смислому полі творів письменника. У цьому доволі таки потужному потоці наукових досліджень можна виділити декілька течій: по-перше, всебічний аналіз вершинного твору «Мандри Гуллівера» – сатиричний пафос роману як тип авторського погляду на світ та його втілення у творі, особливості мовних засобів, вплив роману на розвиток світового літературного процесу, місце роману Дж. Свіфта у великому діалозі культур тощо.

Значний внесок у дослідження «білих плям» тексту роману зробили такі науковці, як О. Анікст, М. Заблудовський, В. Муравйов, А. Єлістратова, Ю. Прибатень, І. Паніна, Clark Lawlor, Ernest D. Kirschner, Nancy Cramton, Lori Sue Goldstein, Marc. Cassini, Philip W. Tirabassi, Lori Sue Goldstein, Jason H. Pearl та ін.

Видатний російський літературознавець Олександр Анікст у своїй статті «Джонатан Свифт и его "Путешествие Гулливера"» пише, що лейтмотивом роману є зображення Джонатаном Свіфтом людства в усій його потворності. Художня сила письменника полягає в тому, щоб примусити людей відчутти палке небажання не бути схожими на єгу: «Этого и добивался Свифт! Его право – право художника! – со всей наглядностью представит, как отвратительно, когда люди теряют человеческое подобие» [1, с. 24].

Третя частина статті М. Д. Заблудовського «Свифт» присвячена безпосередньо сатирі Дж. Свіфта. На думку російського літературознавця, Дж. Свіфт продовжує традиції реалістичної фантастики доби Відродження. В романі «Мандри Гуллівера» відчувається вплив гротеску Рабле, проте гротеску доби Просвітництва, гротеску, що підпорядкований холодному раціо: «Реалистическая фантастика Свифта дала ему возможность создать сатирические образы грандиозного обобщения, охватить действительность во всем ее многообразии, выделить важнейшие характерные особенности и тенденции своего времени. В сатире Свифта фантастика и аллегория подчеркивают всеобщность высмеиваемых явлений, очищают их от случайных, временных, второстепенных деталей» [4].

В. С. Муравйов у книзі «Мандри з Гуллівером», розмірковуючи про природу сатири Дж. Свіфта, наводить слова самого письменника про сатиру як про свого роду дзеркало

[6, с. 74], а фантазія Свіфта – прийом дзеркальної сатиричної оптики [6, с. 74]. Письменник у своєму романі створює сатиричні форми, які демонструють «комическую, иррациональную нелепицу привычной жизни и привычных представлений» [6, с. 76].

А. Інгер у статті «Джонатан Свіфт», даючи аналіз жанрової специфіки роману Дж. Свіфта «Мандрі Гуллівера», пише про те, що роман є сплавом різних жанрів літератури: опис мандрів, тобто жанр, що за часів Дж. Свіфта був надзвичайно популярний; фантастика та наукова фантастика (III частина), утопія, точніше, антиутопія (IV частина). Роман насичений елементами політичного памфлету, особливо в першій частині. Сатира Дж. Свіфта, хоча націлена на конкретних ворогів, але доволі таки узагальнена і тому охоплює тогочасні політичні звичаї. Окрім того, книга Дж. Свіфта відкриває ще один жанр, поширений у літературі XVIII ст. – філософську повість із характерною для неї заданістю сюжету, окремих епізодів та образів, що покликані наочно ілюструвати певну думку автора, філософську або повчальну тезу, концепцію людини та суспільства [5, с. 20–23].

Говорячи про жанрову своєрідність роману Дж. Свіфта, не можна обійти увагою дисертаційне дослідження науковця Бостонського університету Джейсон Х. Перл «Нові слова і нові світи в часи Крузо і Гуллівера» (Jason H. Pearl «New words and new worlds in the age of Crusoe and Gulliver») [21]. Автор дисертації пропонує новий підхід до інтелектуального аналізу творів «Оронуко» Дж. Бена, «Робінзона Крузо» Д. Дефо і «Мандрів Гуллівера» Дж. Свіфта, показуючи, що зазначені твори, розкриваючи тему мандрів у фантастичному аспекті, тим не менш успадкували уявлення про далекі країни, популярні у фактичних (реалістичних) описах мандрів та у документах Королівської спілки, що були створені сучасниками письменників. Дисертація визначає два домінуючі дискурси, що суперечили один одному в цю епоху і через які розумілися факти відкриття нових земель – або через об'єктивний підхід до нової історії, що визначав нові землі як просто недосліджене місце, так і через суб'єктивний підхід до осмислення раннього роману, за яким такі землі визначалися як екзотичний, унікальний та автономний простір. Науковець стверджує, що Дж. Свіфт, відчуваючи вплив нової науки, зображує вигадані місця в рамках і за принципами наукової географії, й отже винаходить нові засоби опису недосліджених земель.

Лорі Сью Голдстейн, представник Флоридського атлантичного університету, у своїй дисертації «Гуллівер Свіфта: питання про свободу рабства» (Lori Sue Goldstein «Swift's Gulliver: A question of freedom of slavery») [17], аналізуючи проблематику роману, розглядає тему свободи та рабства як одну з домінуючих у романі. На думку науковця, актуальність твору Дж. Свіфта полягає в тому, що і сьогодні людина відчуває на собі ланцюги психологічного, політичного, соціального та економічного рабства. Дж. Свіфт у своєму романі за допомогою сатири висміює покійність та, як наслідок, утрату свободи.

І. А. Паніна у своїй дисертації «Образність мови сатири Джонатана Свіфта: порівняльний аспект оригіналу та перекладів» [7] досліджує формально-семантичні устрої образних художніх засобів у мові сатири Дж. Свіфта з точки зору відповідностей текстів оригіналу та перекладів. За матеріал дослідження було взято роман Дж. Свіфта «Мандрі Гуллівера» у перекладі А. А. Франковського та низку памфлетів у перекладах Б. Томашевського й М. Беккера. На думку дослідниці, сатиричний аспект мови памфлетів Дж. Свіфта значною мірою обумовлений особливостями цілей памфлетного напрямку англійського Просвітництва, що полягає в послідовному, тривалому та цілеспрямованому переконанню адресата в справедливості системи політичних

поглядів автора. Мова памфлетів в оригіналі та перекладах насичена такими стилістичними фігурами: антитеза, градація «+», градація «-», порівняння, літота, мейозис, метафора, які в більшості випадків підтримуються реалізацією таких типів комічного, як іронія, сарказм, гіпербола, гротеск.

Цікаві роботи європейських науковців присвячені дослідженню тексту роману Дж. Свіфта порівняно з іншими творами світової літератури. Зіставляючи сюжетні лінії, системи образів, засоби творення художнього світу, естетичні концепції авторів, учені відшукують нові смисли тексту роману Дж. Свіфта, визначають місце роману в світовому культурологічному просторі.

Філіп Тірабассі в дисертації «Схожість «Мандрів Гуллівера» та «Кандіда» Вольтера» (Philip W. Tirabassi «Similarities of Swift's Gulliver's Travels and Voltaire's Candide») [25] досліджує глибинні зв'язки між романами Дж. Свіфта «Мандри Гуллівера» та «Кандідом» Вольтера. Автор наукової праці, не применшуючи індивідуального генія письменників, доводить подібність методів, використовуваних у «Мандрах Гуллівера» і «Кандіді» (жанр, сатирична структура, контрастність, різні форми іронії: авторський іронічний стиль, іронія «точки зору», іронічне зображення характерів, сократичні іронії, драматичні іронії, використання бурлеску тощо).

Гендерну проблему у двох, таких знакових для своїх культур сатиричних творах, як «Мандри Гуллівера» Дж. Свіфта та «Квіти в дзеркалі» Лі Жу-чженя, розглядає науковець із Канади Пін Пін Лі (Ping Ping Lee) у своїй дисертації «"Подорожі Гуллівера" і "Квіти в дзеркалі"» («"Gulliver's Travels" and "Flowers in the Mirror"») [19]. Автор аналізує сатиричні напади Свіфта на жінок у романі з гендерної точки зору, сатиричне зображення Лі гендерних забобонів у Китаї того часу, розглядає культурні подібності та відмінності щодо представлення жіночності у творах. У центрі уваги автора наукової роботи стоїть дослідження взаємозв'язку між культурою та природою, суспільством та індивідуальністю.

Дисертація на тему «Діалогічна природа сатири (на матеріалі романів Дж. Свіфта «Мандри Гуллівера» та М. Салтикова-Щедріна «Історія одного міста» Ю. А. Прибатьєв [8] присвячена дослідженню діалогічної природи сатиричних творів Дж. Свіфта і М. Салтикова-Щедріна. Опираючись на праці М. Бахтіна про діалогічність літературних текстів, автор дослідження розглядає проблеми парадигмальності сатиричного діалогу в сучасному мисленні на матеріалах творів Дж. Свіфта і М. Салтикова-Щедріна. Проблему діалогу в художній творчості автор дослідження вбачає у кількох вимірах: діалог автора з читачем, де авторське «Я» або персонажне «Він» виступає позначенням читацького «Ти», надаючи читачеві змогу подумки ототожнити себе з героєм-оповідачем; діалог автора з героєм, науковець стверджує, що у справжньому мистецькому творі герой отримує власне життя і стає повноправним учасником діалогу; діалог автора з історією, коли йдеться про художню концепцію, націлену на осмислення історичного процесу. Історичний процес розвитку суспільства і його відносини із сучасністю є предметом художніх рефлексій Дж. Свіфта і М. Салтикова-Щедріна.

Як бачимо, інтерес до вершинного твору Джонатана Свіфта, його роману «Мандри Гуллівера» з часом не згасає, а навпаки, підсилюється. Свіфтознавство поповнюється новими дослідженнями тексту роману, що свідчить не тільки про невмирущість твору, а й про його актуальність та загальнолюдське значення. Усесвітньо відомий знавець англійської літератури XVIII ст. та дослідник творчості Дж. Свіфта, професор Едвард Розенхайм у своїй роботі «Свіфт і мистецтво сатири» (Edward W. Rosenheim «Swift and the

satirist's art») [22], розмірковуючи про сутність сатири Дж. Свіфта, висловлює думку, що сатира письменника спрямована на людство, яке вважає себе раціональним на кшталт гуйнґнів, а насправді це купа огидних тварин єгу. Свіфт закликає людей уникнути помилки, причому в такій формі, яка внеможливіє будь-які ілюзії.

Говорячи про наукові дослідження сатиричної природи творів Джонатана Свіфта, не можна обійти увагою роботи, присвячені політичним памфлетам письменника, передусім твору «Казка бочки». Свіфт релігійні системи свого часу вважав порожніми бочками і вирішив висміяти їхніх захисників. В основу сюжету він поклав відому легенду про батька і трьох синів, але вона під його пером набула іншого ідейного змісту і перетворилася у різку сатиру на церкву. А. Єлістратова зазначала: «"Сказка о бочке" не только высмеивала различные христианские церкви, но и расшатывала самые устои религиозного мирозерцания» [3]. Проте час показав, що твір не тільки не втратив своєї актуальності, а й набув нових множинних смислів.

Професор Дуглас Аткинс (G. Douglas Atkins) у своїй праці «Сатира Свіфта на модерністичні тенденції: дискусії про написання і читання творів» («Swift's satires on modernism: battlegrounds of reading and writing») [13] пише про актуальність та далекоглядність сатиричних творів Дж. Свіфта, зокрема таких, як «Казка бочки», «Битва книг», «Механічне управління духом», «Міркування щодо незручності знищення християнства в Англії», у питаннях пізнання істинної природи речей, думки та духовної суті буття. У дослідженні автор проводить паралель між інтелектуальним та історичним розвитком епохи Дж. Свіфта та сучасністю, читацькими вподобаннями часів постреформації та розвитком сучасного читацького досвіду. Така «битва книг», на думку автора дослідження, відкриває нові обрії для розуміння сатири Свіфта.

Глибинний сенс «Казки бочки» розкриває Вільям Фрідман (William Freedman) у своїй статті «Гротескне тіло в порожній бочці: казка Свіфта» («The Grotesque Body in the Hollow Tub: Swift's Tale») [15]. На думку автора, «Казка бочки» є твором гротескним і хаотичним. Усупереч просвітницькій тенденції доводити у художньому творі істини, що можуть бути обґрунтовані раціонально, Свіфт у цьому памфлеті не дотримується однозначної точки зору. Вільям Фрідман стверджує, що саме через це такої значущості у творі набуває жіночий образ, адже у європейській культурі жіночий початок часто тлумачився як темний і неоднозначний, тоді як світ чоловіків поставав як світ упорядкованості та раціоналізму. Спираючись на теорію М. Бахтіна, автор розглядає зв'язок творчості Дж. Свіфта з ренесансними традиціями, зокрема із гротескними образами у Рабле, елементами карнавалізації. Важливим чинником, на думку автора, є те, що перша публікація памфлета була анонімною, а також указана ланка учасників, причетних до виникнення і розповсюдження твору (захисник, автор передмови, книгопродавець і т. ін.). Дослідник висловлює припущення, що така анонімність та множинність сутностей пов'язана не лише з реальними політичними обставинами і прагненням уникнути суворої цензури, а з тим, що анонімність персонажів указує на їхнє знеособлення. Анонімність, що починається як своєрідна гра, стає домінантною реальністю, як і всі ігри у «Казці».

Якщо говорити про гротеск Свіфта, то у вітчизняній та світовій науці мало досліджень із цієї теми, хоча можна з упевненістю стверджувати, що гротеск є визначальним у поезії Дж. Свіфта. Варта уваги робота Скотта Джона Вальтера (Scott John Walter) «Свіфт і гротеск: мета – не розважати, а критикувати» («Swift and the grotesque: to vex rather than divert») [23]. У дисертації автор розглядає гротеск у творчості

Джонатана Свіфта. Науковець бере для розгляду роман «Мандри Гуллівера», повість «Казка бочки» та памфлет «Скромна пропозиція». Праця містить аналіз поняття гротеску в дослідженнях європейських науковців на момент написання дисертації, а також аналіз видів гротеску та реалізації гротеску в творах Джонатана Свіфта. Дж. В. Скотт систематизує гротескні образи в своєрідному каталозі, що охоплює гротескні образи тіла (потворність, хвороби, дегенерація, запахи, збочена сексуальність); гротескну образність духу (невігластво, божевілья, механічність існування, ентузіазм, жадібність, марносластво і гордість). Автор пов'язує творчість письменника з розвитком науки та філософії епохи Просвітництва, детально аналізує інтелектуальні та філософські погляди Свіфта. Також у праці проаналізовані зв'язки творчості Свіфта із традицією гротеску попередніх епох, зокрема з романом Рабле.

Поезії Джонатана Свіфта присвячено набагато менше досліджень, ніж його прозовий спадщині. На думку науковця М. С. Харитонової, в епоху романтизму, яка стала своєрідним ідейно-естетичним «антиподом» Просвітництва, поетичній спадщині Дж. Свіфта не приділялося багато уваги, серйозне вивчення поезії Дж. Свіфта розпочалося тільки у ХХ ст. [12]. У своїй дисертації «Поезія Джонатана Свіфта. Проблематика і поетика» М. С. Харитонova здійснила спробу різнобічно дослідити проблематику поезії Дж. Свіфта, особливості жанрової системи, стильову домінанту в контексті культури Англії кінця XVII – I пол. XVIII ст.

Стаття Грег Лінолл (Gregory Lynall) «Поетична алхімія» – алюзії у віршах Свіфта» («Swift's poetical chymistry: alchemy and allusion the verse») присвячена осмисленню поезії Дж. Свіфта крізь призму іронічних, деколи пародійних імітацій поетом його попередників. Свіфт почав писати вірші в той час, коли окультні вчення епохи Відродження в цілому втратили свою філософську та культурну силу, проте, на думку автора статті, Дж. Свіфт метафорично використовує «алхімічні ідеї» для «розширення» сатиричних засобів. На думку науковця, поезія Дж. Свіфта і стала певним «алхімічним процесом»: «Swift's topical references to alchemy were on several occasions used playfully and often ironically as similes to describe literary creation, imitation, and allusion, suggesting a self-conscious awareness that his own poetic invention could be viewed as a kind of alchemical process» («Відсилання Свіфта до алхімії неодноразово використовувалися іронічно і часто, як це не парадоксально, як порівняння для опису літературної творчості, як імітація, натяк, що передбачає самоусвідомлення власного поетичного винаходу, який можна розглядати як своєрідний алхімічний процес») [20, с. 589].

Як бачимо, науковці всебічно намагаються осмислити художній метод та поетику письменника, збагнути місце його творів у світовому літературному процесі. Значення творчості Джонатана Свіфта для українського культурного простору розкрив О. М. Шалата у роботі «Рецепція творчості Данієла Дефо і Джонатана Свіфта в Україні» [13]. Учений проаналізував власне українську рецепцію творчості Д. Дефо і Дж. Свіфта та зіставив її з рецепцією в інших національних культурах. За об'єкт дослідження науковцем узяті твори різних жанрів української літератури XVIII–XX cc. (у тім числі й діаспорні), оригінальна писемна спадщина Д. Дефо та Дж. Свіфта, інших письменників літератури Англії доби Реставрації та пізнього Просвітництва (XVII–XVIII cc.), дефо- і свіфтознавчі публікації європейськими мовами.

О. Шалата доходить висновку, що найвагомішими параметрами української рецепції творчості Дефо і Свіфта слід уважати її функціональну повноцінність, цілковиту зіставність із первинною англійською та іншими світовими рецепціями, значну

відповідність авторським замислам самих просвітників. Треба думати над удосконаленням цієї рецепції, над ефективним використанням її просвітницько-гуманістичного потенціалу в навчально-виховному процесі й духовному розвитку громадян суверенної Української держави.

У процесі дослідження ми дійшли таких висновків щодо творчості Дж. Свіфта у науково-критичному дискурсі: діяльність Джонатана Свіфта як політика та проповідника нерозривно пов'язана з його творчістю та відіграла велику роль у становленні англійської державності, що відображене у наукових працях світових свіфтознавців; роман Дж. Свіфта «Мандрі Гуллівера» досліджується світовими науковцями різнобічно та глибоко: з точки зору проблематики, жанрової своєрідності, сатиричної спрямованості, формально-семантичних устроїв образних художніх засобів у сатиричній мові роману; культурологічного порівняльного аспекту, філософської наповненості, впливу роману на розвиток англійської та світової літератури тощо. Природа сатири Дж. Свіфта розглядається дослідниками його творчості як явище, що породило та сформувало найбільш потужний напрямок сатиричної літератури в Англії та загалом у Європі. Питання вивчення форм гротеску в творчому доробку Дж. Свіфта є відкритим та актуальним у парадигмі світового свіфтознавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аникст А. А. Джонатан Свифт и его «Путешествия Гулливера» / А. А. Аникст // Свифт Дж. Путешествия Лемюэля Гулливера : роман / Джонатан Свифт ; пер с англ., под ред. А. Франковского. – Санкт-Петербург : Азбука ; Азбука-Аттикус, 2015. – 416 с.
2. Елистратова А. А. Свифт и другие сатирики [Электронный ресурс] / А. А. Елистратова. – Режим доступа : <http://www.philology.ru/literature3/elistratova-88.htm/> (дата обращения: 03.03.2017). – Назв. с экрана.
3. Заблудовский М. Д. Свифт [Электронный ресурс] / М. С. Заблудовский // История всемирной литературы : в 9 т. Т. 5. – Москва, 1988. – С. 38–46. – Режим доступа : http://az.lib.ru/z/zabludowskij_m_d/text_0020.shtml/ (дата обращения: 03.03.2017). – Назв. с экрана.
4. Муравьев М. С. Путешествие с Гулливером / М. С. Муравьев. – Москва : Книга, 1972. – 208 с.
5. Оруэлл Джордж. «1984» и эссе разных лет» / Джордж Оруэлл. – Москва : Прогресс, 1989. – 383 с.
6. Панина И. А. Образность языка сатиры Джонатана Свифта: сопоставительный аспект подлинника и переводов : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / И. А. Панина. – Краснодар, 2003. – 19 с.
7. Прибатень Ю. А. Діалогічна природа сатири (на матеріалі романів Д. Свіфта «Мандрі Гуллівера» та М. Салтикова-Щедріна «Історія одного міста») : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.01.05 «Порівняльне літературознавство» / Ю. А. Прибатень. – Київ, 2009. – 15 с.
8. Пучков П. А. Социально-политические и исторические взгляды Джонатана Свифта : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. истор. наук : спец. 07.00.03 «Всеобщая история» / П. А. Пучков. – Москва, 2011. – 28 с.
9. Свифт Дж. Сказка бочки ; Путешествия Гулливера / Дж. Свифт ; пер. с англ., вступ. ст. А. Ингера ; примеч. А. Аникста. – Москва : Правда, 1987. – 480 с.
10. Строганова М. В. Проповедь в творчестве английских писателей XVIII в. : Джонатан Свифт, Лоренс Стерн, Сэмюэль Джонсон : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.01.03 «Литература народов стран зарубежья» / М. В. Строганова. – Москва, 2008. – 24 с.
11. Харитоновна М. С. Поэзия Дж. Свифта : проблематика и поэтика : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.01.03 «Литература народов стран зарубежья» / М. С. Харитоновна. – Санкт-Петербург, 2008. – 25 с.

12. Шалата О. М. Рецепція творчості Даниїла Дефо і Джонатана Свіфта в Україні : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.05 «Порівняльне літературознавство» / О. М. Шалата. – Тернопіль, 2001. – 12 с.
13. Atkins G. D. Swift's satires on modernism: battlegrounds of reading and writing / G. D. Atkins. – Palgrave : Palgrave Macmillan US, 2013. – 103 p.
14. Ehrenpreis I. Acts Of Implication : suggestion and covert meaning in the works of Dryden, Swift, Pope and Austen / I. Ehrenpreis. – Berkeley : Calif: University of California Press, 2016. – 158 p.
15. Freedman W. The Grotesque Body in the Hollow Tub : Swift's Tale / W. Freedman // Britain before Modernism. – Texas : University of Texas Press, 2009. – Vol. 51. – N. 3. – P. 294–316.
16. Gertken M. C. Jonathan Swift, Sir William Temple and the international balance of power: Dissertation Presented to the Faculty of the Graduate School of The University of Texas at Austin in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy / M. C. Gertken. – Austin : The University of Texas, 2013. – 371 p.
17. Goldstein L. S. Swift's Gulliver : a question of freedom of slavery: ProQuest Dissertations Publishing 1344697 / L. S. Goldstein. – Florida : Florida Atlantic University, 1991. – 268 p.
18. Izquierdo R. C. Politics in Jonathan Swift's Literature [Electronic resource] / R. C. Izquierdo. – Grado. – 37 p. – Access mode: https://uvadoc.uva.es/bitstream/10324/15813/1/TFG_F_2015_75.pdf
19. Lee Ping Ping. Representation of women and satire: «Gulliver's Travels» and «Flowers in the Mirror»: ProQuest Dissertations Publishing MM82002 / P. P. Lee. – Alberta ; Universati of Alberta, 1993. – 23 p.
20. Lynall Gregory. Wift's poetical chymistry: alchemy and allusion the verse / G. Lynall // The Review of English Studies, 2012. – Vol. 63. – N. 261. – P. 588–607.
21. Pearl H. J. New words and new worlds in the age of Crusoe and Gulliver : Pro Quest Dissertations Publishing (Thesis/dissertation, Manuscript): Travelers' writings, English. History and criticism / J. H. Pearl. – Boston : Boston University, 2008. – 158 p.
22. Rosenheim E. W. Swift and the satirist's art / E. W. Rosenheim. – Chicago : University of Chicago Press, 1963. – 258 p.
23. Scott J. W. Swift and the grotesque: to vex rather than divert: ProQuest Dissertations Publishing 0593: British and Irish literature / J. W. Scott. – Arkansas : University of Arkansas, 1985. – 226 p.
24. Scott W. Life of Jonathan Swift [Electronic resource] / Walter Scott. – USA : Theclassics Us, 2013. – 136 p. – [Access mode: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=nyp.33433074796164;view=1up;seq=2>](дата звернення: 01.03.2017). – Назва з екрана.
25. Tirabassi P. W. Similarities of Swift's Gulliver's Travels and Voltaire's Candide: Thesis : dissertation ETD / P. W. Tirabassi. – Colby : Colby College, 1959. – 25 p.

SVITLANA TIKHONENKO

JONATHAN SWIFT'S WORKS IN THE SCIENTIFICAL AND CRITICAL DISCOURSE

The article carries out a research on the scientific and critical discourse considering Jonathan Swift's works. It outlines the main aspects of the existing research on the writer's works, approach and methods of the most prominent modern scientists. As the result of the analysis, the article distinguishes the main ways of studies of Jonathan Swift's poetics: connection of the writer's works and his political and religious activity, significance of the novel Gulliver's Travels in the world literature progress, influence of the writer's works on the developement of the satirical forms. We make a prominence on the gaps in the scientific frameworks of the Swift studies, concerning analysis and research on grotesque in Jonathan Swift's works.

Key words: *scientific and critical discourse, grotesque, satiric forms, the nature of the grotesque, dialogueness of the satire, comparative study, reception of works, artistic method.*

Одержано 17.02.2017 р.